

AMFORETĂ CE APARTINE CULTURII CUCUTENI - PROBLEMATICA RESTAURĂRII UNUI VAS RESTAURAT

Georgiana SIMION*

Vasul care constituie subiectul acestui articol, aparține Muzeului Național al Bucovinei, datează din anul 4000 – 3500 î.H și face parte din cultura Cucuteni, faza A de dezvoltare.

Cucuteni este o comună din județul Iași, unde au fost descoperite numeroase vestigii neolitice datând din anii 4000 – 3000 î.Hr. Cultura Cucuteniană a fost răspândită nu numai în jurul localității cu același nume ci în aproape toată Moldova, nord-estul Munteniei, sud-estul Transilvaniei și o parte din Basarabia și se caracterizează printr-o ceramică de foarte bună calitate din punct de vedere tehnic, iar una dintre caracteristicile predominante ale acestei ceramici o constituie tehnica picturii variate și bogate, folosind ca element principal decorul în spirală, realizat în numeroase variante și combinații¹.

Amforeta a fost descoperită în anul 1976 în urma săpăturilor arheologice din comuna Preuțești localitatea Preuțești, punctul Cetate, județul Suceava, de către Nicolae Ursulescu și Dragomir Popovici².

Din punct de vedere tehnic trebuie ținut seama, în primul rând, de faptul că toată ceramica cucuteniană — ca de altfel și vasul nostru — a fost lucrată cu mâna, fără folosirea roții olarului. Tocmai de aceea perfecțiunea recipientului poate fi socotită remarcabilă, datorită calității tehnicii de preparare a lutului, a modelării formei, a tehnicii de arderea a vasului în cuptoare oxidante și mai cu seamă a ornamentării pictate³.

Vasul este considerat o amforetă bitronconică de mărime medie (cu o înălțime de 370 mm iar diametrul maxim al vasului este de 450 mm) (fig.1). Suprafața ceramică a fost angobată, lustruită și pictată. Avem pictură tricromă, cu alb, roșu și negru, fiind reprezentate niște spirale. Primele două culori predomină, iar negrul apare sub forma unor linii subțiri care conturează celelalte culori. Gura amforetei este înaltă și invazată, iar fundul este drept.

* Restaurator ceramic la Muzeul Național al Bucovinei.

¹ Senica Turcanu, *Cultura Cucuteni: prezentare istorică*, „Științe exacte și mai puțin exacte – Cucuteni 5000 Redvivos”, Editura UTM, Chișinău, 2006, pp. 15 - 26, ediția I.

² Nicolae Ursulescu, Dragomir Popovici, *Cercetările arheologice de la Preuțești, jud. Suceava, Cercetări arheologice*, vol 07, pp. 81 – 84.

³ Rodica Antonescu, Rodica Munteanu, *Procedee mai vechi utilizate în restaurarea ceramicii arheologice, Materiale de istorie și muzeografie, XX*, București, 2006, pp. 115 - 121.

Amforeta a fost restaurată în cadrul Laboratorului de Restaurare al Muzeului Bucovinei, perioada exactă nu a fost consemnată nicăieri, dar ținând cont de materialele și de tehnica folosită, putem spune că restaurarea s-a realizat în anii '80.

După scoaterea din săpătura arheologică, piesa se prezenta în stare fragmentară, cu lipsă material de constituție de cca. 25-30%. Ulterior, în urma unui proces de restaurare, piesa a fost reîntregită, fragmentele originale fiind lipite cu film de celuloză (acetat de celuloză), iar completările s-au realizat cu ipsos (sulfat de calciu, CaSO_4)⁴. După examinarea inițială a obiectului ceramic am hotărât îndepărtarea materialelor aplicate în timpul tratamentului anterior de restaurare deoarece adezivul folosit a îmbătrânit, a devenit casant, contractându-se și eliminându-se, din acest motiv nivelul de rezistență fizică a piesei era foarte scăzut (fig. 2). De asemenea plombele de ipsos prezentau numeroase crăpături, care în timp puteau duce la pierderea integrității unitare a obiectului (fig.3). Un alt motiv pentru care am dorit să îndepărtăm vechile materiale a fost de ordin estetic, astfel unele materiale au fost aplicate stângaci și în exces așa cum este și în cazul aplicării adezivului care a fost găsit acoperind suprafața originală a ceramicii, iar în mai multe zone, plomba de ipsos acoperă suprafețe extinse de material original⁵ (fig.4).

Figura 1. Amforeta - Starea de conservare la venirea în laborator

⁴ Andrei V. Oancea, George Bodi, Valentin Nica, Laura E. Ursu, Mioara Drobeta, Corneliu Coțofana, Ana L. Vasiliu, Bogdan C. Simionescu, Mihaela Olaru *Multi analytical characterization of Cucuteni pottery*, „Journal of the European Ceramic Society”, <http://dx.doi.org/10.1016/j.jeurceramisoc.2017.07.018>

⁵ Susan Buys, Victoria Oakley, *Conservation and restoration of ceramics*, Londra, Editura Butterworth/Heinemann, 1999, pp. 18, 29, 178.

Fig 2. Amforeta - Detaliu cu adezivul casant și care acoperă materialul ceramic original

Fig. 3. Amforeta – Detaliu cu plomba de ipsos crăpată

Fig.4. Amforeta - Detaliu cu plomba turnată peste materialul ceramic original.

Pe lângă problemele cauzate de materialele de restaurare îmbătrânite, în urma analizelor efectuate la nivel macroscopic și cu ajutorul stereomicroscopului s-au mai evidențiat și existența următoarelor degradări: pe piesă există depuneri praf, sol arheologic și săruri aderente (carbonați); se observă că fundul vasului este ciobit, ciobitură care a dus la pierderea de material de constituție și din cauza căreia vasul întâmpină greutate în a sta într-o poziție de echilibru, funcțională (fig. 5); pe suprafața oalei se constată exfolieri de angobă, fisuri și ciobituri ale materialului ceramic, dar și exfolieri de strat pictural.

Îndepărtarea materialelor s-a realizat ținând cont de siguranța obiectului în timpul proceselor, astfel încât, în cazul în care legăturile cedează în mod neașteptat, să nu se producă daune. Pentru a asigura siguranța vasului am realizat dezasamblarea de la gură la bază, iar obiectul l-am așezat pe o suprafață acoperită cu o folie cu bule. Pentru desprinderea fragmentelor am folosit acetona, aceasta fiind aplicată prin injectare în zonele de îmbinare a fragmentelor. Ipsosul a fost hidratat la saturație pentru a ușura îndepărtarea mecanică cu ajutorul, rașpelelor, pilelor, bisturiilor și a altor instrumente ascuțite. Urmele de acetat de celuloză au fost îndepărtate cu ajutorul acetonei prin tamponare și cu ajutorul bisturiului, iar urmele de ipsos de pe fragmentele ceramice originale, au fost îndepărtate cu o soluție de 5 % acid acetic, prin tamponare cu tamponare de bumbac și cu ajutorul instrumentelor mecanice. Datorită adezivului care și-a pierdut proprietățile, desprinderea fragmentelor s-a realizat facil⁶ (fig. 7).

Fig. 5. Amforeta - Detaliu cu fundul vasului ciobit, cu depuneri de sol și săruri.

⁶ Ioan Istudor, *Noțiuni de chimia picturii*, București, Editura ACS, 2011, pp. 178, 179, 184, 244.

Fig. 6. Amforeta - Detaliu cu exfolierile de strat pictural

Fragmentele au fost spălate în soluție de 2 % detergent neionic Contrad C2000, (pH = 12,4) pentru îndepărtarea depunerilor solubile în apă și a murdăriei aderente. Toate fragmentele au fost imersate în această soluție timp de 30 de minute, iar în prealabil, au fost imersate în apă distilată pentru a umple cu apă golurile de aer din ceramica poroasă. În acest mod am reușit împiedicarea pătrunderii detergentului în structura ceramicii. Spălarea cioburilor a fost urmată de o clătire a fragmentelor ceramice în apă până la eliminarea oricărei urmă de detergent. După clătirea detergentului am introdus fragmentele într-o baie acidă, folosind o soluție de 10% acid citric. Acest tratament chimic a fost necesar pentru îndepărtarea sărurilor insolubile în apă, precum carbonații. Produșii de reacție rezultați au fost îndepărtați sub flux de apă și cu ajutorul unor perii cu păr moale. S-au realizat mai multe clătiri succesive până parametrii apei de clătire, adică PH-ul, au fost aceeași cu a soluției inițiale. Uscarea s-a realizat pe o hârtie de filtru la temperatura camerei (aproximativ 21°C) fără alte surse de încălzire. Cioburile au fost lăsate 2 zile la uscat pentru a ne asigura de eliminarea totală a apei din structură.

Fig.7. Amforetă - Detalii cu etapele de dezasamblare a vasului.

Pentru a stabiliiza ceramica am consolidat fragmentele ceramice. În cadrul acestei operațiuni am folosit Estel 1100, un produs consolidant pe bază de silicat, în soluție de White spirt, 75%, utilizat în restaurarea arheologică pentru consolidarea ceramicii. Consolidarea s-a realizat prin imersia fragmentelor ceramice, iar uscarea fragmentelor consolidate s-a efectuat pe o hârtie de filtru, re poziționându-le periodic pentru a se evita aderența.

Fig.8. Amforeta - Fragmentele ceramice după procesul de curățare și consolidare

Fragmentele au fost asamblate cu ajutorul poliacetatului de vinil, TISZABOND, de tip D3. Fragmentele lipite au fost puse în echilibru în caseta cu nisip. S-au folosit clești speciali de restaurare (cleme de plastic), pentru a evita deplasarea fragmentelor asamblate până la întărirea adezivului, iar surplusul de adeziv s-a îndepărta cu ajutorul unei bucăți de material textil. În timpul asamblării fragmentelor s-a putut observa faptul că fragmentele erau

într-o fază avansată de deformare, cel mai probabil datorită zacerii în sol (presiunea solului, umiditate, chimismul).

Fig.9. Amforeta - Detaliu din timpul procesului de asamblare

Completarea zonelor lacunare s-a făcut cu ipsos de modelaj. Acesta este omogen și a permis finisarea imediat după ce a făcut priză. Pentru negativ am folosit plăci de ceară dentară, aceasta plasticizându-se prin încălzirea la o temperatură de 40-45°C, cu un aparat cu jet de aer cald. Mulajul de ceară a fost luat din imediata vecinătate a zonei lipsă. Plombele de ipsos au fost aduse la formă și nivel cu originalul cu ajutorul hârtiei abrazive de granulații diferite și cu ajutorul rașpilelor de dimensiuni variate.

Fig.10. Amforeta - Detaliu din timpul procesului de completare a zonelor lacunare

Având în vedere că un fragment din zona gurii nu a avut zonă de contact comună cu nici un alt fragment am decupat o parte a plombei și am introdus fragmentul asamblându-l cu adeziv vinilic și ipsos. După aducerea la formă și nivel cu originalul a plombelor de ipsos, am localizat poziția

fragmentelor disparate și am traforat masa de ipsos cu ajutorul rașpilelor, urmărind conturul fragmentelor.

Zona de contact între fragmente fiind neaderentă, am hotărât chituirea rosturilor cu un amestec de ipsos și adeziv polivinilic. Acest amestec a fost introdus, strat după strat, prin pensulare, în zona de contact dintre două fragmente. Am avut în vedere, ca înainte de un nou strat de ipsos introdus, să las să se usuce precedentul strat pentru a nu cauza fisuri în zona de chituire.

Fig.11. Amforeta - Introducerea fragmentului disparat în masa de ipsos

Fig.12. Amforeta - Vasul după finisarea plombelor și chituirea rosturilor

La final, integrarea cromatică a plombelor s-a făcut cu ajutorul culorilor de tip acuarelă, în ton mai deschis față de original, respectând astfel principiu lizibilității. În general, integrarea este o intervenție de natură estetică și nu este indispensabilă unei bune conservări a obiectului, dar se justifică pentru că vizează facilitarea perceperii unității potențiale a obiectului.

Intervenția se supune aceluiași principiu al reversibilității materialelor și trebuie să fie depistabilă cu ochiul liber.

Peliculizarea prin pensulare, atât a materialului ceramic, cât și a plombelor de ipsos, a fost necesară pentru a crea o barieră împotriva agenților atmosferici și pentru că permite încetinirea proceselor de deteriorare. Din acest motiv, plombele de ipsos au fost peliculizate aplicându-se un strat de vernis, format din Paraloid B72, cu o concentrație de 5%, dizolvat în Toluen.

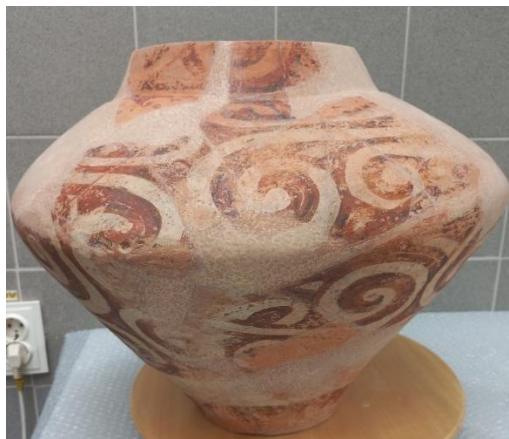

Fig.13. Amforeta după întregul proces de restaurare

În restaurare tehnica și materialele folosite au evoluat. Acum avem acces la informație pentru a cunoaște mai multe despre cum acționează materialele în funcție de proprietățile lor și proprietățile suporturilor și impactul pe care o anumită intervenție de restaurare poate să o producă asupra unei piese restaurate. Restauratorii au datorita de a cunoaște tehnicile și materialele folosite decenii în urmă, să înțeleagă fenomenul și să evite reluarea acelor procedee, sau elemente ale unor procedee, care s-au dovedit ulterior nefaste pentru patrimoniu ceramic restaurat.

**CUCUTENI AMPHORA –
ISSUE OF RESTORING A RESTORED RECEPTACLE**

-abstract-

Key Words: Amphoret, Cucuteni, ceramics, restoration.

Abstract: In this article, the author highlights some problems that can occur with vessels that were restored with the techniques and materials used in the 80s and also the consequences of not respecting the methodology of applying the materials. Also, the restoration stages of a Cucutenian vessel are presented, which was at risk of losing its integrity due to the fact that some of the materials, with which it was restored, have aged and could no longer support the function for which they were used.

BIBLIOGRAFIE

ANTONESCU, Rodica, MUNTEANU, Rodica, *Procedee mai vechi utilizate în restaurarea ceramicii arheologice*, „Materiale de istorie și muzeografie”, XX, București, 2006.

BUYS, Susan, OAKLEY Victoria, *Conservation and restoration of ceramics*, Londra, Editura Butterworth/Heinemann, 1999.

ISTUDOR, Ioan, *Noțiuni de chimia picturii*, București, Editura ACS, 2011.

OANCEA, Andrei V., BODI, George, NICA, Valentin, URSU, Laura E., DROBOTA, Mioara, COȚOFANA, Corneliu, VASILIU, Ana L., SIMIONESCU, Bogdan C., OLARU, Mihaela, *Multi analytical characterization of Cucuteni pottery*, „Journal of the European Ceramic Society”, <http://dx.doi.org/10.101016/j.jeeurceramisoc.2017.07.018>

TURCANU, Senica, *Cultura Cucutenu: prezentare istorică, Științe exacte și mai puțin exacte – Cucuteni 5000 Redivivus*, Editura UTM, Chișinău 2006.

URSULESCU, Nicolae, POPOVICI, Dragomir, *Cercetările arheologice de la Preuțești, jud. Suceava, Cercetări arheologice, vol 07*.